

LUBOŠ TARABA

V zájmu všeho křesťanstva

BITVA U LEPANTA
1571

EPOCHA

POLOZAPOMENUTÉ
EDICE
**Polozapomenuté
války**
VÁLKY

Ediční rada edice Polozapomenuté války

doc. PhDr. Ivana Čornejová, CSc. (Ústav dějin UK a archiv UK)

prof. PhDr. Radek Fukala, Ph.D. (FF UJEP Ústí nad Labem)

doc. PhDr. Jan Halada, CSc. (FSV UK, Institut komunikačních studií
a žurnalistiky)

PhDr. Petr Hofman (Vojenský historický archiv)

prof. PhDr. Martin Kovář, Ph.D. (FF UK, Ústav světových dějin
na FF UK)

prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc. (FF UK a Technická univerzita Liberec)

PhDr. Karel Richter, CSc. (předseda Klubu autorů literatury faktu)

prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc. (FF UK, Ústav světových dějin)

POLOZAPOMENUTĚ
VÁLKY.

EDICE

LUBOŠ TARABA

V zájmu všeho křesťanstva

BITVA U LEPANTA
1571

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Copyright © Luboš Taraba, 2015

Cover © Karel Kárász, 2015

Drawing © Martin Ďásek, 2015

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2015

ISBN (e-pub) 978-80-7425-431-4

ISBN (mobi) 978-80-7425-432-1

ISBN (pdf) 978-80-7425-433-8

OBSAH

Velký Turek	9
Všichni proti všem	26
Soldato cristiano	43
Žraloci Středomoří	56
Méně než málo	64
Vojsko islámu	78
Tam a zase zpátky	97
Hrátky diplomatů	107
Město v písku	127
Poslední křižák	153
Bůh to chce	175
Řež u pobřeží	192
Kdo s koho.	196
Krvavá vybitená	204
Vítězná kocovina	212
Třetí kolo	224
Konec bez konce	238
Ordre de bataille	246
Chronologie	258
Výběr použitých pramenů a literatury	262

VELKÝ TUREK

Večer sedmého lednového dne roku 1566 zahlédli obyvatelé Londýna na ztemnělé obloze hned dvě komety s dlouhými krvavými ohony. Zatím si poddaní „panenské královny“ Alžběty kladli otázku, co toto znamení, od kterého nečekali nic dobrého, přinese, nad Vatikánem se objevil proužek bílého dýmu. „Habemus papam“, znělo Věčným městem. Katolický svět měl po devětadvaceti dnech od smrti Pia IV. nového Svatého otce. A ve srovnání s jeho předchůdci hodně jiného papeže. „Jen kůže a kosti“, vystihl vzhled jednašedesátiletého dominikána z Alessandrie, bývalého generálního inkvizitora Antonia Ghislieriho, který si zvolil jako pátý v pořadí jméno Pius, jeden z diplomatů ve Vatikánu. Tento vizionářský asketa, v mládí pasák ovcí, kterému stačilo k životu vajíčko

Pius V.

a trocha zeleniny a jehož osobní majetek obnášel dvě košile a mnišské roucho, se cítil být předurčen stát se spasitelem „církvě svaté“. Jak brzy dokázal, neváhal použít sílu a drakonické tresty, aby toho dosáhl. Vedle vyhánění Židů, vyhlazení protestantského Lutherova a Kalvínova býlí či nápravy upadlých mravů se hodlal vypořádat především s „nejkrutějším nepřítelem božího jména“. Jeho snem bylo, „aby byl Turek úplně zničen a doražen“.

Nebyli to však už dávno ti „Turci“, kteří v bitvě u Manzikertu v srpnu 1071 porazili byzantského císaře Romana IV. Diogena a otevřeli si tak cestu do Jeruzaléma, což vedlo papeže Urbana II. k plamenné výzvě, aby křesťané vytáhli do boje za osvobození Ježíšova hrobu. Jejich místo zaujali Osmané, jak si sami říkali a pro něž „Turci“ byli příslušníci ostatních sprízněných kmenů, což se ale v Evropě běžně směšovalo.

Turecký kmen Kayi, z něhož Osmané vzešli, se objevil v severní Anatólii na území dnešního Turecka mezi lety 1234 až 1235. Jeho mladý vůdce Ertuğrul tehdy vstoupil se čtyřmi stovkami jezdců do služeb jednoho z tamních seldžuckých panovníků, aby z vesnice Söğüt ležící poblíž byzantské hranice vyráželi k nájezdům nejen proti Byzantincům, ale i nepřátelským Tatarům. Zatímco Ertuğrul strávil jako prostý gazi (svatý voják) život v sedle koně, jeho syn Osman se už tituloval bej (pán) a patřilo mu malé území poblíž byzantského pohraničního města Prusa.

V té době utrpěla byzantská říše, která od debaklu u Manzikertu působila stále více jen jako stín bývalého východořímského impéria, další smrtelnou ránu. Benátky, kdysi byzantská kolonie, se natolik osamostatnily, že se pustily do konfliktu se svými bývalými pány o kontrolu nad Středozezemním mořem. Benátské obchodníky a mořeplavce k tomu šikovně využili křižáky. V dubnu 1304 bylo hlavní město byzantské říše Konstantinopol jejich. A spolu s ním i část hroučícího se impéria.

Na porcování snadné kořisti se podíleli i Osmané, jak si začali říkat po svém tehdejší „pánovi“. Ten v roce 1326 dobyl byzantské pohraniční město Prusu, z níž jeho syn Orhan učinil na delší dobu své nové sídlo. Murad I., který po něm převzal vládu v roce 1359, vstoupil do historie jako první sultan (mocný). Byl to on, kdo rychle expandující, ale jinak velmi křehkou říši, stabilizoval. Zavedl systém úřednické správy řízené dvorní radou, divan. Zreformoval armádu opírající se od té doby o profesionální jízdu a pěší sbor.

Podle osmanské tradice zformoval bej Orhan v roce 1330 z křesťanských válečných zajatců, „otroků Porty“ (kappi kullan), novou jednotku nazvanou „mladí vojáci“ (yeni çeri). Každopádně od roku 1438 se janičáři rekrutovali výhradně z křesťanských chlapců a mladých mužů. A protože islám zakazuje zotročit muslima, „sklizeň“ (devçirme) budoucích elitních vojáků se vztahovala výlučně na sultánovy „nevěřící“ poddané. Přibližně jednou za pět let se v určených albánských, srbských, chorvatských, bulharských či řeckých vesnicích objevili úředníci a janičářští důstojníci, aby odvedli vhodné adepty. Rodiny, průměrně každá čtyřicátá, na kterou v daném roce přišla řada, odevzdala svého syna ve věku mezi sedmi až čtrnácti roky, ale někdy také až osmnáctileté místnímu křesťanskému, většinou ortodoxnímu duchovnímu a ten je předal dále. Důstojníci provedli výběr a ostatní poslali domů. Osvobození od této povinnosti se vztahovalo na potomky vysoce postavených rodin, jedináčky a vybrané řemeslníky. Z praktických důvodů se „sklizeň“ nevztahovala na cikány, které Osmané pokládali za líné a krajně nespolehlivé, a také na Řeky „zkažené“ městským životem.

Vybraní chlapci putovali do Konstantinopole, kde je čekala obřízka a červené uniformy. Poté odcházeli na tři roky na statky vysokých hodnostářů zodpovědných za výuku turečtiny, psaní, čtení a také konverzi k islámu. Mladíci vedle výcviku se zbraněmi zároveň pracovali na polích, aby patřičně zesílili i fyzicky. Po návratu do Konstantinopole prošli dalším sítem. Část z nich čekala služba u janičářů. Ti nastupovali do tamního arsenálu, tedy do válečné loděnice a zbrojnice. Zde se vyučili určenému řemeslu potřebnému v poli a přitom pokračovali ve vojenském výcviku trvajícím osm až čtrnáct let. V pětadvaceti letech nastoupili do určených janičářských jednotek, jejichž číslo a znak měli od té chvíle vytetované na pravé ruce a noze až do smrti. Podobně jako příslušníci křesťanských rytířských řádů se zavazovali k celibátu. Nesměli vlastnit žádný majetek a jejich žold byl symbolický. To se však postupně měnilo. Ze všeho nejdříve dostali povolení zakládat rodiny. V čase míru zůstávala v Konstantinopoli jen část janičářů, ostatní sloužili v různých částech impéria, kde svým způsobem suplovali policejní jednotky.

Janičářský sbor, kterému velel „vůdce“ (ağa), tvořily tři jednotky, cemat, bolük a segban sestávající se ze setnin (orta). V roce 1570 v nich sloužilo celkem dvacet a půl tisíce mužů. Zajímavostí je, že velitelé těchto

tří jednotek se nazývali „mistři polévky“ a také hodnosti odpovídaly označení kuchařského a loveckého personálu u sultánova dvora. K označení hodností se používaly pokroucené lžičky. Znakem sboru byl kotel na polévku.

Janičářskou výzbroj tvořil luk, šavle, sekyra a jatagan. Pouze část mužů používala zbroj chránící horní polovinu těla. V průběhu 16. století vystřídala u části janičářů luk arkebuza. S rozvojem vojenské techniky vzniklo také janičářské dělostřelectvo a ženijní oddíly.

Janičář

Jen před nejtalentovanějšími „otroky Porty“ se po návratu do metropole otevírala možnost proniknout až na nejvyšší posty, včetně divanu. Ti všichni nejprve prošli palácovou výchovou a službou. Většina z nich následně obdržela léno (timar), s nímž byla spojena povinnost výběru daní a vojenská služba u jezdeckého sboru sipahi, a odešla na své statky. Jen vyvolení z vyvolených zůstávali dále v paláci a někteří z nich to došli až na členy státní rady.

Na rozdíl od janičářů se příslušníci jízdních jednotek, sipáhíové, rekrutovali výhradně z Turků usazených v Anadolii (větší část dnešního Turecka) a Rumélii (jižní Balkán) patřící původně k byzantské říši. Absolutní elitou „jízdni služebníci Porty“ (kapikulu sipahi) byli vesměs synové vysokých hodnostářů a statkářů. Jejich šest divizí, celkem pět až šest tisíc mužů, sloužilo v Konstantinopoli za plat. Do druhé kategorie spadali timarli sipahi, nájemci půdy a zároveň výběřci daní, z nich část tvořili „otroci Porty“ vybraní z řad budoucích janičářů. Ti, jejichž roční výnos nepřekročil 20 000 akçe (hlavní turecké platidlo, mince obsahující 2,9 gramu stříbra), tzv. timar sipaki, nastupovali do pole s pěti jezdci, zpravidla se svými syny a nejbližšími příbuznými. Zianet zipaki s výnosem do 100 000 akçe vyráželi do války podle výše příjmu se šesti až dvaceti jezdci a ti nejbohatší, has zipaki, s výnosem přes 100 000 akçe dodávali sultánovi do armády dva a více jezdců. V druhé polovině 16. století se počet sipáhíů blížil hranici sta tisíc mužů. Zatímco anatolijská tvořili lehkou jízdu, rumelské lze označit za těžkou kavalerii. Ti první se chránili koženým nebo plstěným kabátcem, druzí nosili kroužkovou košili sahající ke kolenům a zesílenou pancířem ze čtyř plátů. Všichni používali kulatý jezdecký štít, jezdecký luk, šavli, sekeru a palcát. Zatímco anatolská sipáhíové používali kopí, rumelijská měli navíc i oštěpy. V průběhu 16. století vznikla také kategorie „námořních sipáhíů“. Sloužili společně s janičáři na válečných galérách jako námořní pěchota.

Císaři upadající Byzance, kteří se po pár desetiletích do Konstantinopole přece jen vrátili, nedokázali rostoucí vojenské osmanské síle čelit. A jak se brzy ukázalo, ani jiní křesťanští vládcí si nevedli lépe. V roce 1360 už představovaly územní zisky sultána Murada I. v Evropě větší rozlohu než na asijském kontinentu, kde sunnitští Osmané v první řadě naráželi na „odpadlické“ perské šíity. A když po první bitvě na Kosově poli roku 1389 Osmané fakticky ovládli Srbsko a o sedm let později, po porážce křížové výpravy u Nikopole, i Bulharsko, jejich panství dosáhlo rozlohy půl milionu kilometrů čtverečních. A právě v té době se jejich říše ocitla na pokraji záhuby, kam ji málem strhl útok Tamerlánových hord. Když v červenci 1402 nomádští jezdci tohoto kulhavého monarchy zajali u Ankary sultána Bajezida I., zdálo se, že je osmanským dnům konec. Jenže Tamerlán tři roky nato během tažení do Číny zemřel a jeho obrovské impérium se zhroutilo rychleji než hrad z písku.

Osmané museli ze všeho nejdříve přečkat desetiletou bratrovražednou válku Bajezidových synů, z níž jako vítěz vyšel Mehmed I. Když umíral, jeho nástupce Murad II. se už mohl opět věnovat plně poslání „svatého bojovníka“. V roce 1444 rozdrtil u Varny křížácké vojsko a pouhých devět let nato jeho syn Mehmed II. dobyl Konstantinopol odolávající jako poslední výspa turecké záplavě. „Dobývateľ“, jak se Mehmedovi od té doby říkalo, se nedržel jen pevné země, jako první z Osmanova rodu se pustil i na nejisté moře. Poměrně snadno se zmocnil janovských kolonií na březích Černého moře a následně se střetl s Benátčany, tehdejšími pány v „Bílém moři“. Válka s námořní republikou o nadvládu nad východním Středomořím trvala čtrnáct let a na jejím konci v roce 1479 zavlály na šest let na několika nedávno ještě benátských pevnostech na ostrovech Zakynthos a Kefalonia zelené prapory s půlměsícem. Ještě nepřijemnější pro námořní republiku byla ztráta strategického přístavu na albánském pobřeží Vlora. Osmané tím stanuli u vjezdu do „Zálivu“, tedy Jaderského moře, které Benátčané žárlivě střežili jako klenot.

Mehmed se v létě následujícího roku pokusil dobýt Rhodos, nejvýchodnější výspu křesťanství ve Středomoří patřící řádu svatého Jana Jeruzalémského, ale rytíři s bílou hvězdou na červených pláštích, kteří odtud na svých galérách útočili na jeho lodě a pobřeží Levanty, však odolali. Zatímco na Rhodu Mehmed neuspěl, úspěch zaznamenal o rok později, kde se na čas zmocnil jihoitalského Otranta. Italští vládcí včetně papeže si tak najednou uvědomili, jak jsou zranitelní. Naštěstí pro ně Mehmed téhož roku zemřel a jeho dva synové si nejprve museli vyjasnit, kdo bude novým sultánem. Evropa si tak mohla na chvíli oddechnout.

Nový sultán Bajezid II. sice holdoval vědám, včetně filozofie, ale ve válečných taženích pokračoval. Musel, protože jeho říše žila z expanze. Zastavit ji by znamenalo začátek konce. Potřeboval nová a nová léna, která mu poskytovala pracovní síly, finance a vojáky a pro ty zase potřeboval nová léna. Bylo to samozřejmě patřičně nábožensky zdůvodněno. „Svatou“ povinností každého vládce bylo přece šířit „pravou víru“.

Přesně tak se zachoval i jeho vnuk Sulejman, kterému se později v Evropě říkalo Nádherný. Do paláce Topkapi v Konstantinopoli vstoupil v roce 1520 v pětadvaceti letech jako v pořadí desátý vládce. Rok nato se stal pánem Bělehradu a o šest let později už spal ve stanu uprostřed dvou tisíc hlav nepřátel nabodnutých na kopí poblíž bitevního pole u Moháče,

zatímco jeho protivník, český král Ludvík Jagellonský ležel mrtvý v bažině na bojišti. Tři roky poté Sulejman stanul před Vídní, sídelním městem Ludvíkova švagra a nástupce na českém trůnu arcivévody Ferdinanda I. Habsburského. Mezitím ještě dobyl Rhodos a vyhnal odtud jeho dosavadní pány, rytíře řádu svatého Jana Jeruzalémského. Johaniité nebo také špitálníci, jak se jim říkalo, nakonec našli útočiště na Maltě a v Tripolisu, které jim nikoli bez vypočítavosti daroval Ferdinandův starší bratr, španělský král a budoucí císař Svaté říše římské Karel V.

Sulejman

V té době už Habsburkům patřilo na osmanském seznamu nepřátel jedno z předních, ne-li rovnou první místo. Zatímco Ferdinand spravoval dědičné rakouské země, České a Uherské království, jeho bratru Karlovi patřilo vedle Španělska ještě Nizozemí, Burgundsko, Milánsko, Neapolsko včetně Sicílie, Baleár, Malty, několik enkláv na severoafrickém pobřeží a k tomu všemu ještě provincie v Kolumbem objeveném Novém světě. Kdyby nebylo Martina Luthera, jehož myšlenky nejprve nakazily země Svaté říše římské a odtud se šířily dále za jeho hranice, mohlo by se

zdat, že kromě osmanských sultánů nárokových si mimo jiné titul a korunu císařů říše římské nemají potomci hraběte Rudolfa Habsburského, vítěze nad Přemyslem II. Otakarem, většího protivníka.

Tím byla dlouhou dobu Francie. Válka, která propukla mezi Madridem a Paříží už v roce 1495, se sice vlekla, ale byl to Karel V., kdo získával postupně navrch a po vítězství u Pavie získal kontrolu nad většinou Itálie. Po vyplenění Říma německými lancknechty nebylo v Itálii nikoho, kdo by se mohl Španělům na pevnině postavit. Filip II., který v devětatvaceti letech usedl v roce 1556 na madridský trůn, dokonal mírem z Cateau-Cambrésis dílo svého císařského otce, když přinutil v roce 1559 Jindřicha II. z rodu Valois, aby si uvědomil, že o evropských záležitostech se nyní rozhoduje v Madridu a Vídni. Habsburkům tak mezi křesťanskými vládci zbývala jako jediný vážnější rival dcera Jindřicha VIII. Tudora Alžběta a její anglikánská Anglie. Ta však v danou chvíli představovala spíše větší nebezpečí pro španělské zámořské provincie, než aby byla soupeřem na starém kontinentu. Tím se stali protestanté, nejprve ti němečtí, a po nich, což se ukázalo pro Filipa II. mnohem horší, jeho poddaní v Nizozemí. Úsilí vyhnat Kalvínovo učení z hlav tamních kupců a šlechty stálo „katolického krále“, jak se dával titulovat, hodně úsilí i peněz, ale příliš nebo spíše vůbec se mu to nedařilo. A to nebyla jediná noční můra, která ho pronásledovala. Bylo jen otázkou času, kdy bude muset zareagovat i na osmanské nebezpečí.

Potom, co Sulejmanův otec Selim I. Krutý porazil egyptské mameluky a ovládl roku 1517 jejich zemi, se jeho říše ocitla v bezprostředním kontaktu se španělským královstvím. Nárazníkový pás představovalo berberské pobřeží na severu černého kontinentu, odkud už po několik desetiletí vyráželi berberští a maurští piráti na moře v rámci permanentní nevyhlášené války s císařem Svaté říše římské Karlem V. Pro Maury vyhnané Karlovou tchyní Isabelou Kastilskou ze Španělska se navíc jednalo o odvetu. Pirátské vůdci brzy pochopili, že jim bude lépe pod osmanskými ochrannými křídly, a tak se námořní lupiči proměnili ve „svaté bojovníky“. Sultán od nich inkasoval pětinu kořisti, podporoval je vojensky, ale kdykoli se mu to hodilo, oficiálně se od nich distancoval. Jejich nájezdy vyliďňující španělské a italské pobřeží, stejně jako útoky na obchodní galéry pendlující mezi Sicílií a španělskými přístavy se životně důležitým obilím, vyvolávaly stále větší obavy. Muslimští piráti

navíc pozvolna vytěsňovali Španěly ze severoafrického pobřeží. Roku 1516 se jeden z jejich nejslavnějších vůdců Chajruddin (Heyreddin) přezdívaný Barbarossa zmocnil Alžíru, a třebaže ho na pár let zase ztratil, v roce 1529 z této vesnice definitivně učinil jednu z hlavních pirátských základen včetně obrovského trhu s otroky. Alžír v Barbarossových rukách vedl Karla V. k tomu, aby se dohodl s řádem sv. Jana Jeruzalémského, který před devíti roky přišel po půlročním boji o Rhodos, že se usadí na Maltě a v Tripolisu a odtud bude bojovat s piráty a zároveň jako předsunutá hlídka střežit i průjezdové trasy do západního Středomoří kontrolovaného právě Španělskem.

Netrvalo dlouho a Sulejman se dohodl s francouzským králem Františkem I. na společné invazi do Itálie. Francouzi tam vpadnou ze severu a Osmané z jihu. K tomu pirátský vůdce Barbarossa dobyl v roce 1534 Tunis a vyhnal tamního sultána Hasana Mulaje. Tomu se sice podařilo s Karlovou pomocí do města vrátit, ale bez španělské ochrany by se tam neudržel ani den. K francouzsko-osmanskému útoku došlo o čtyři roky později. Skončil stejně rychle, jako začal. František I. uzavřel s Karlem V. příměří a Sulejman stáhnul svou flotilu od břehů jižní Itálie. Neznamenalo to však, že by se přestal o „Bílé moře“ zajímat. Aby si udržel kontrolu nad námořními cestami z Jaderského do Egejského moře, napadl benátský ostrov Korfu a kolonii Naflio na východním pobřeží Peloponésu. To už proti sobě měl nejen Benátky, ale rovnou i koalici nazvanou Svatá liga, jejímiž dalšími členy se stali papež Pavel III. a Španělsko. Po Sulejmanově neúspěchu na Korfu přebrala iniciativu ligistická flotila vedená janovským kondotiérem ve španělských službách Andreou Doriou. Jenže jeho nerozhodnost vedla v září 1538 k porážce aliančního loďstva u řecké Prevezy.

Třebaže se nejednalo o velkou bitvu, o to větší byly její důsledky. Chladně kalkulující Benátky se tajně dohodly s Osmany na míru a Svatou ligu opustily. Karel V. však v boji pokračoval. Pokus zmocnit se tehdy už stotisícového Alžíru ale skončil v říjnu 1541 katastrofou, když jeho flotilu zničila třídní bouře. Toho využila Francie a vstoupila opět do války po Sulejmanově boku podle hesla „nepřítel mého nepřítele je mým přítelem“. V takovém případě v Paříži nikomu nevadilo, že se jedná o úhlavního nepřítele „církve svaté“, k níž se její králové jindy tak vehementně hlásili. František I. umožnil Barbarossově flotile přezimovat

na svém území v Toulonu a Evropa si tak mohla udělat představu, jak může vypadat pokojný import islámu. Během několika zimních měsíců se tento francouzský přístav změnil v osmanské město se vším všudy, včetně mešit. Komu se to nelíbilo, tomu Osmané patřičně vysvětlili, že tak činí pouze v jeho zájmu, aby pochopil, že existuje jediný správný Bůh. Jenže v roce 1544 francouzský král z aliance s „nevěřícími“ vycouval. Ani tehdy ale nenastal ve Středomoří klid. „Sultán a padišáh Bílého a Černého moře,“ jak se Sulejman dal nově titulovat, pokračoval ve „svaté válce“ prostřednictvím berberských a maurských pirátů. Chajruddin Barbarossa a jeho nástupce Dragut (Turgut reis) byli se svými početnými flotilami Španělům více než rovnocenným soupeřem.

I proti nim stáli „svatí vojáci“, a to rytíři řádu sv. Jana Jeruzalémského. Připomínalo to sice boj Davida s Goliášem, ale fakt, že Sulejman se o johanitech vyjadřoval jako o „nejhorších z nevěřících“, vypovídá sám za sebe. Je logické, že galéry rytířů nechyběly při žádné výpravě proti pirátům, k níž se v Madridu rozhodli. V roce 1550 využil Andrea Doria Sulejmanovy ofenzivy v Uhrách a se španělskou flotilou napadl pirátské

Filip II.

severoafriické základny. Jenže stačil rok a Dragut dobyl Tripolis, odkud vyhnal johanitské rytíře, kterým tak zbyla jako poslední útočiště Malta. Třebaže byl o čtyři roky později uzavřen mír, jak berberští piráti podporovaní v případě potřeby osmanským loďstvem, tak rytíři pokračovali v boji. Dragut napadl i samotnou Maltu, kterou vyraboval a vypálil, ale řád přestál jeho řádění bez větší újmy.

Stejně jako jeho otec Karel V. i Filip II. zkusil čas od času učinit řádění muslimských pirátů a korzárů přítrž. V roce 1559 nařídil útok na Tripolis. Vybral si k tomu konec roku, aby osmanské loďstvo nemohlo zasáhnout, protože v zimních měsících by bylo příliš riskantní se vydávat na delší plavbu, takže Dragut zůstane sám. Jenže plán od začátku nabíral zpoždění, nejprve dny, pak týdny a nakonec měsíc. Tak se stalo, že celá flotila, padesát galér a šest tisíc vojáků, vyrazila na moře teprve v prosinci. Velel jí za svého tehdy téměř už čtyřiařadesátiletého strýce jedenadvaceti-letý Gianandrea Doria. Zpočátku šlo vše dobře. „Malý Andrea“, jak mu jeho muži začali říkat, aby ho odlišili od strýce „velkého Andrea“, obsadil ostrov Džerba, kde Španělé začali budovat okamžitě pevnost. „Tripoliský král“ Dragut byl rozhodnut to dlouho netrpět. Když se v květnu 1560 nečekaně u Džerby objevil velkoadmirál (kapudan-t deryâ) Piali paša se Sulejmanovými galérami, Doria ztratil během pár hodin třicet galér a s nimi většinu mužů. Osmané mohli slavit. Ulicemi Konstantinopole táhli v řetězech stovky křesťanských zajatců a kolem Zlatého rohu defilovaly ukořistěné galéry, zatímco Dragut stavěl na Džerbě z pěti tisíc lebek a kostí zabitých nepřátel pyramidu zvanou „věž hlav“.

Nyní, když španělské loďstvo přestalo téměř existovat, a Benátčané posílali sultánovi do Konstantinopole gratulaci ke skvělému vítězství, se zdálo, že Sulejmana už nikdo a nic nezastaví. Jenže v roce 1564 Španělé dobyli důležitou pevnost Peñón de Vélaz de la Gomera v dnešním Maroku, na což Sulejman odpověděl následující léto invazí na Maltu. Jejím dobytím by získal jedinečné nástupiště pro další útok na Itálii a Španělsko. První cíl, Sicílie, ležel jen pár hodin plavby odtud. Jenže sedm set johanitských rytířů a osm a půl tisíce Malťanů v létě 1565 zahnavo se španělskou pomocí sultánovu armádu zpátky na moře a Konstantinopolí se rozezněl nárek a pláč za tisíce mrtvých, které tam admirál Piali paša a velitel invazního vojska Lala Mustafa paša zanechali. Za zdi sultánovy rezidence Topkapi však nepronikl. A i kdyby, šestaředesátiletý Sulejman

by se jím nedal odradit. Už v polovině ledna 1566 hlásil benátský vyslanec u Velké porty Vettore Bragadin, že „velký Turek“ tráví hodně času nad plány invaze na Kypr, který Benátky koupily od své krajanky Cateriny Cornaro v roce 1498 po smrti jejího manžela, kyperského krále Jakuba II. Bastarda. Než si v městě na laguně stačili Bragadinův dopis pořádně přečíst (na jeho doručení byl třeba nejméně měsíc, někdy i šest týdnů), zakotvilo o velikonoční neděli 14. dubna 1566 u ostrova Chios patřícího po dvě stě dvacet let Nejjasnější janovské republice osmdesát osmanských galér s třemi tisíci janičáři a čtyřmi tisíci námořních sipahíů na palubách. Jednalo se o každoroční oficiální návštěvu spojenou s výběrem dvanácti tisíc dukátů, kterými si Janované kupovali mír. Admirálu Piali pašovi, který si chtěl podle vlastních slov jen „odpočinout v tamních zahradách“, stačil necelý týden na to, aby po omluvách, že nerad ruší nejdůležitější křesťanské svátky, obvinil správu města z podpory pirátů, pomoci uprchlým otrokům i špionáže ve prospěch Španělska, obsadil město a tím i celý ostrov. Následovalo plundrování kostelů, z nichž dva Piali proměnil rovnou na mešity. Městská rada a zástupci obchodní společnosti Maona putovali na Krym do internace a všichni křesťané bez výjimky museli zaplatit pokutu mezi pěti sty a tisícem dukátů na osobu. Následně jednapadesátiletý Piali prohlásil Chios za správnou jednotku saňak patřící od této chvíle sultánovi.

O dva měsíce později zahlédly Pialiho lodě poblíž benátského ostrova Zakynthos posádky dvou španělských galér. Když to jejich kapitáni ohlásili, v Římě a Madridu vypukla panika, zda se nejedná o novou invazi na Maltu. Pius V. i Filip II. si však mohli oddechnout. Piali mířil do Jaderského moře, aby Benátčanům naznačil, že si nemohou být jisti ani pár kilometrů od náměstí svatého Marka. Přitom je ujišťoval, že je v jejich „Zálivu“ výhradně kvůli jejich společným nepřítelům, tedy španělským a rakouským Habsburkům. Třebaže zastávka ve svobodném městě Dubrovnik balancujícím na ostrí nože mezi Benátkami a Konstantinopolí, kde Piali hodlal vybrat každoroční tribut pacis ve výši pět set dukátů, skončila menší blamáží, když tamní velitel dal z obav, aby se neopakoval scénář z Chia, namířit na jeho lodě děla, osmanský veloadmirál si reputaci napravil na zpáteční cestě. Nejprve jeho galéry vyděsily obyvatele jižní Itálie a pár dnů nato rozšířil sultánovu říši o vévodství Naxos (ostrovy Naxos, Andros, Zea a Sifanto) spravované po tři sta padesát

devět let několika rodinami benátských patricijů, byť už delší dobu pod osmanským patronátem.

Neúspěšný pokus zmocnit se v roce 1565 Malty osmanský zájem o Středomoří neoslabil, ale v dané chvíli převážila nutnost zakročit v Uhrách. Druhým rokem vládnoucí císař Svaté říše římské Maxmilián II. totiž využil Sulejmanova zaneprázdnění Maltou a vyšlápl si na uherského (vzdoro)krále a sultánova protegé, sedmihradského vévodu Jana II. Zápolského. Třebaže Maxmilián brzy couvl a dokonce požádal o mír, v Konstantinopoli už měli jeho počínání dost. Jak se dal Sulejman slyšet, neodloží meč, dokud na Zápolského hlavě nespočine uherská koruna.

Tažení do Uher začalo v červnu 1566. Pro tehdy už dvaasedmdesátiletého Sulejmana bylo v pořadí již třináctou a – jak se ukázalo – poslední válečnou výpravou. Ještě než se Turci dostali k Dunaji, napadl je velitel předsunutých habsburských jednotek, manžel Evy z Rožmberka, bán Mikuláš Zrinský. Z osmanského tábora si odnesl kořist ve výši sedmnáct tisíc dukátů, s níž zmizel za hradby vodní pevnosti Sziget (Szigetvár) vybudované na levém břehu Dunaje. „Boží meč“ Sulejman nemínil ponechat takovou potupu bez odplaty. Nejprve ze všeho bude dobyt Zrinského hnízdo, rozhodl. Trvalo měsíc, než se janičářům podařilo proniknout až k szigetské citadele, kam se Mikuláš Zrinský stáhl s posledními šesti sty muži. Zrinského hlavy, která mu byla uřata při posledním sebevražedném výpadu, se už Sulejman nedočkal. V noci z 5. na 6. září ukončil jeho život infarkt. Když několik hodin poté Sziget vyletěl do vzduchu, nikdo ve vojsku, kromě po sultánovi nejvyššího představitele říše velkovezíra Mehmeda paši Sokoloviće, netušil, že ten, kterému přezdívali „Zákonodárce“, už není mezi živými.

Šedesátiletý velkovezír, původem syn srbského ortodoxního kněze z vesnice Sokoloviči, tajil sultánovu smrt nejen kvůli morálce armády, ale především kvůli jeho synovi Selimovi. Dobře věděl, že dvačtyřicetiletý malý, obtloustlý následník barvíci si stejně jako on vousy a vlasy na černo není oblíben zvláště mezi janičáři, takže bylo třeba převzetí moci patřičně pojistit. Sulejmanův osobní lékař a sluhové byli pro jistotu zavražděni a za Selimem pobývajícím v městě Kütahya spěchal posel, Sulejmanův nosič meče, se vzkazem, že se má okamžitě chopit vlády a hned nato se urychleně dostavit k vojsku do Uher. Obavy se ukázaly

oprávněné. Když se Selim, toho jména druhý, objevil v Konstantinopoli, janičáři mu zavřeli vrata paláce Topkapi před nosem. Obměkčily je až peníze. Teprve na začátku druhé poloviny října vjel Selim do Bělehradu. Na jeho cestě ho doprovázeli francouzský a benátský vyslanec. Snažili se zjistit co nejvíce, jaký nový sultán skutečně je a co od něj lze očekávat.

Trvalo půldruhého měsíce, než Sokolovič veřejně oznámil, že Selimův otec, jehož nevábnuou mrtvolu vozil stále s sebou, už dávno zemřel. Sulejman původně počítal, že jeho nástupcem bude nejstarší syn Mustafa. Jenže pak se ve svém harému zahleděl do pětadvacetileté otrokyně z Ukrajiny, šlechtičny Alexandry Lisowské. Hürrem Sultan, jak znělo její nové jméno, si na nový život nejen zvykla, ale aktivně ho ovlivňovala. Aby některý z pěti synů, které sultánovi porodila, mohl usednout na jeho místo, znamenalo to zbavit se Mustafy. Jinak by totiž museli zemřít její synové. Tak znělo ostatně pravidlo formulované Mehmedem II. v *Knize zákonů*: „Kdo z mých čestných synů nebo vnuků získá nejvyšší moc, může v zájmu udržení řádu světa obětovat své bratry. Musí podniknout tomu odpovídající opatření.“

Na kolik dokázala Hürrem Sultan svého manžela ovlivnit, je otázka. Každopádně její zeť, velkovezír, jehož pozice se rovnala prvnímu ministru, Rustem paša podstrčil koncem roku 1552 Sulejmanovi dopis dokazující, že jeho nejstarší syn proti němu intrikuje a že se dokonce dává titulovat jako sultán. Když sedmatřicetiletý Mustafa vstoupil v září 1553 do otcova stanu, čekalo tam rovnou devět katů s tětivy v rukou. Sulejman, který exekuci přihlížel, následně označil za následníka nejstaršího ze synů Hürrem Sultan Bajezída. Ale ani jemu nebyl Bůh nakloněn. Jen co v roce 1558 jeho matka zemřela, Bajezíd se rozhodl provést ona „odpovídající opatření“, což se rovnalo likvidaci mladšího bratra Selima. Ten ale získal na svou stranu velkého muftího jako nejvyšší duchovní autoritu a s ním členy divanu. Poté, co Sokolovičovo vojsko rozprášilo Bajezídových asi dvanáct tisíc vesměs špatně vyzbrojených vesničanů, sultánův syn utekl do sousední Persie. Selim ale tamního šáha Tahmáspa brzy přesvědčil, že bude lepší mu bratra vydat. V září 1561 skončil Bajezíd spolu se svými čtyřmi dospělými syny v rukou katů. O něco později byl uškrcen na Selimův příkaz i Bajezídův nejmladší, tříletý chlapec. „Děkuji Alláhovi, že jsem žil dost dlouho, abych viděl, že muslimové jsou osvobozeni od války mezi mými syny,“ oddechl si Sulejman.

Kdykoli se sultán odebral do ráje, jak věřili jeho poddaní, anebo do pekla, jak se říkalo v Evropě, křesťanský svět s napětím očekával, jaký bude jeho nástupce. Třebaže mnozí doufali, že by konečně mohlo být lépe, skeptici opakovali, že není tak špatně, aby nemohlo být ještě hůř. I když po Sulejmanovi snad hůře už ani být nemohlo. Tento „sultán sultánů, pán pánů, dárce korun monarchům na celém světě, Alláhův stín na zemi“, jak se tituloval, zamíchal během své pětáctýřicetileté vlády řádně poměrem sil. Jeho impérium s třiceti miliony obyvatel připomínalo při pohledu na mapu obrovskou tlamu požírající Středozevní moře. Na severozápadě hraničilo v Uhrách se Svatou říší římskou. Severní hranici vytyčovalo Černé moře. Na východě sahalo až za Bagdád a na jihu mu patřil Arabský poloostrov, Egypt a velká část severoafrického pobřeží. Velice efektivní organizace státního aparátu umožňovala účinnou mobilizaci všech zdrojů, o ních si v Evropě mohli nechat jen zdát. Sto tisíc elitních jezdců, jež mohl kdykoli mobilizovat, představovalo spolu

Selim II.

s dvanáctitisícovým sborem obávaných janičářů spolehlivý válečný stroj, který mohl Selim II. kdykoli vrhnout kterýmukoli směrem. Navíc disponoval válečným loďstvem, s nímž se co do velikosti mohla měřit pouze benátská marína.

Jednou z mála, ale zato podstatnou vadou na kráse tohoto dědictví byla skutečnost, že zatímco na pevnině Osmané pronikli přes Balkán k Vídni a málem měli na dohled i Benátky a po severoafrickém pobřeží se blížili k Gibraltarské úžině, Středozemní moře zůstávalo doménou „nevěřících psů“, v první řadě Benátčanů a Španělů. Některé benátské provincie ležely podle Konstantinopole provokativně blízko od osmanských minaretů. Nic na tom neměnil fakt, že Benátky za své kolonie odváděly do sultánovy pokladny ročně nemalé částky za to, že je nechával milostivě na pokoji. Například třetí největší ostrov ve Středomoří Kypr, ležící dále na východ než Konstantinopol, dělilo od břehů sultánovy říše pouhých sto sedm kilometrů. Z benátského pohledu to byl „ostrov strčený vlkovi do tlamy“, za který ročně v Konstantinopoli inkasovali osm tisíc zlatých dukátů. Už to byl problém, protože „Turek“ to mohl kdykoli použít jako argument podporující osmanské nároky, proč si ostrov, kde se měla zrodit bohyně Afrodita, jednoduše vzít.

Třebaže Benátčané sultánovy vezíry pilně podpláceli, aby si nejen Kypr, ale i jejich dalších držav nevšimli, věčně to fungovat nemohlo. Už dvakrát došlo na zbraně. Poprvé v letech 1463–1479 a podruhé mezi roky 1538–1540. A v obou válkách patřilo vítězství Osmanům. Benátské loďstvo nejen že v roce 1538 okusilo společně se španělskou flotilou a dalšími spojeneckými loděmi Svaté ligy hořkost porážky v bitvě u Prevezy, ale Benátky, kterým se někdy říkalo také Serenissima podle jména jejich republiky (Serenissima repubblica di Venezia), navíc přišly o většinu svých základen v Egejském a Jónském moři a k tomu všemu musely zaplatit reparace ve výši tři sta tisíc dukátů a v následujících letech sultánovi odváděly každý rok dalších deset tisíc dukátů. „Je lepší jednat se všemi nepřátelskými vládci jako s přáteli a se všemi přáteli jako možnými nepřáteli,“ zněla proto nejen z těchto důvodů základní poučka benátských diplomatů a obchodníků, což často splývalo dohromady.

Dvojnásob to platilo pro Osmany, hlavního obchodního partnera, a zároveň největšího nepřítele, byť i v případě ostatních se jednalo spíše než o rivaly o nepřátele. Na jejich množství si nemuseli v republice

svatého Marka stěžovat. Od rakouských Habsburků po jejich španělské příbuzné, od papeže přes italské vévody až po francouzské krále, těm všem ležely Benátky hluboko v žaludku.

Když se do evropských metropolí dostala konečně zpráva, že obávaný Sulejman zemřel, každý se logicky zeptal, co nyní bude. Všichni dobře věděli, že nový sultán by měl co nejdříve vyrazit na své první „svaté“ tažení, aby získal prostředky na stavbu mešity, jak bylo tradicí a jak od něj všichni v jeho říši očekávali. Snad bude jiný než jeho otec, namlouvali si mnozí, informovaní o Selimových dvou největších zálibách, o ženách a vínu. Zatímco janičáři mu kvůli sexuálnímu apetitu posměšně říkali „býk“, pro ostatní byl „opilec“ nebo „málo inteligentní... ožrala“, v lepším případě „Selim Žlutý“, jak mu říkali kvůli světlým vlasům zděděným po ukrajinské matce. Napjaté očekávání nezchladila ani slova francouzského vyslance v Konstantinopoli Guillaumea de Grandchamp, že Selim je nejen piják vína, milovník mladých žen i mužů, ucházející básník, vynikající lučištník, ale také hodně „vznětlivý a krvežíznivý“ člověk. Podle benátských diplomatů a špiónů měl „o sobě příliš velké mínění a pohrdání pro všechny ostatní vládce. Věří, že může poslat nepřipravené armády na bojiště, a odmítá brát na vědomí opačné názory“.

VŠICHNI PROTI VŠEM

Přesto všechno se zpočátku zdálo, že se Selimem by opravdu mohla přijít změna. Zatímco Sulejman strávil na válečných taženích velkou část života, on si z Konstantinopole maximálně odskočil na lov, který miloval. Na rozdíl od svých předchůdců nezačal vládu válečným tažením, ale tím, že přerušil válku v Uhrách. Více než nový sultán měla však na toto rozhodnutí vliv dvorská rada (divan). Zatímco bez Sulejmana se nesměl pohnout ani list na stromě, Selim, kterého otec k státním záležitostem nepouštěl, přenechal péči o státní záležitosti pěti vezírů, kteří ji tehdy tvořili. Tito „sultánovi otroci“ se tak stali skutečnými „nosiči břemene“, jak zněl překlad jejich titulu. Scházeli se pravidelně čtyřikrát týdně (v sobotu, neděli, pondělí a středu) ve velkovezírově paláci. Nadměrným pitím v obličejí stále více zarudlý Selim se jejich jednání neúčastnil, kdykoli si však vezíry, kteří byli zároveň nejvyššími vojenskými veliteli, mohl poslechnout neviděn a neslyšen ukryt za zamřížovaným oknem.

Selim se nejvíce spoléhal na prvního muže divanu, na velkovezíra Mehmeda pašu Sokoloviće, kterého zdědil po svém otci. Na něj přenesl každodenní řízení říše. V Benátkách dobře věděli, co je srbský rodák z vesnice Sokolovići, která mu dala přezdívku Sokolovič, zač. Stejně jako všichni ostatní vezíři, i on byl typickým příkladem „poturčence“. V deseti letech si ho vyhlédli janičáři, a to i přesto, že podle jedné verze měl být synem ortodoxního duchovního, a odvedli ho do Konstantinopole. Přes službu u janičářů, post správce (berlejbej) v Rumélie, tedy na Balkánu, a vezíra velícího válečnému námořnictvu to dotáhl až na velkovezíra a Selimova zetě.

„Je mimořádně nadaný a má vysoký cit pro diplomatická jednání. Sultán mu přenechává vládní záležitosti. Přesto si není plně jistý sultánovou přízní, neboť se neodvažuje o něm mluvit beze strachu... Tento strach je částečně založen na sultánovi samém, z části na skutečnosti, že ostatní pašové na něj neustále žárlí,“ referoval o tehdy asi sedmašedesátiletém velkovezírovi jeden z benátských diplomatů. Přesně tak vystihl nejen Sokoloviće, ale i poměry v divanu. Podle benátského vyslance v Konstantinopoli Marcantonia Barbara vezíři intrikovali, „aby jeden druhého obrali o postavení, čest a život“, ale vše mělo svou mez, a to

poslušnost vůči sultánovi. Byť byli nejmocnějšími muži říše, zůstávali jeho „otroky“, jen on rozhodoval o jejich osudu, životě i smrti.

V pořadí druhý za Sokolovičem, který zastával úřad velkovezíra od června 1566, stál bývalý velitel janičářů, šestaosmdesátiletý Albánec Mahmud Pertev paša. Malý postavou, ale jinak uznávaný velitel pozemních vojsk. Třetím v pořadí byl stejně tak „schopný voják, dobrý námořník“, bývalý vrchní velitel válečného loďstva, vítěz od Džerby, pětapadesátiletý Piali paša, původem Maďar nebo Chorvat, o němž se tradovalo, že ho našli jako opuštěné dítě někde u Bělehradu. Určitou zvláštností bylo, že spolu se jmenováním vezírem Selim II. odebral Pialimu, jenž byl zároveň jeho zetěm, velení nad válečným loďstvem. Za nového admirála si vybral Sokolovičova chráněnce, přibližně padesátiletého Aliho pašu,

Mehmed Sokolović paša